

JAN PANONIJE U SVOM VREMENU — JANOVO PRAVO LICE

Stanislav Marijanović

I. GENOLOŠKA EKSPOZICIJA JANOVA PJESNIŠTVA

Govorenjem o pjesniku Janu Panoniju (Ivanu Vitezu Panoncu) u svom vremenu, o kronosu i toposu poezije i zbilje, kronotopu kojim se pjesnik proteže i obilježuje ga, otvara se pitanje suodnosa između predstavljene pjesničke stvarnosti kao autonomnog svijeta lirike, u kojoj se sve događa bilo kad, i uvjetne rekonstrukcije, transpozicije i identifikacije stvarne pjesnikove ličnosti i objektivne stvarnosti u njegovu pjesništvu. Otvaranjem tog pitanja ne želi se problematizirati, osobito ne na Janovu primjeru, inače problematičnu tezu genoloških strukturalista o nedodirljivosti i neusporedivosti te lirske autonomnosti s objektivnom stvarnošću realnog tvorničkog subjekta, što bi značilo i njezine neupotrebljivosti za osvjetljavanje zbiljskog vremena i prostora. Ponajmanje bismo mogli odricati uvjetovanost i prepoznatljivost te kontaktnosti i striktno odvajati pjesnikov lirski subjekt i svijet autor-skih konstatacija od stvarne Janove ličnosti, izrazito zahvaćene zbiljom. u njegovu modelu lirike predstavljanja stvarnosti, koju bismo osloncem na modernu genološku sistematiku mogli tipološki razvrstati, s obzirom na njezinu funkcionalnost i dominantna sredstva njegova pjesničkog izraza, u tri tipa:

- liriku humanističke autoprezentacije,
- situacionu liriku i
- medijsku ili tzv. pozivnu liriku.

Štaviše, tim suodnosom Janove domovinske stvarnosti i evropske prisutnosti, ostvarene na evropskom materinskom jeziku i na razini višeg stupnja autentičnosti — bremenito je njegovo pjesništvo. Izravno povezano sa stvarnim ljudima i događanjem, sve od svog fetusa ili pjesama u žanru Georgika, seoskog lova na vepra i jelena, do zemaljskih obličja boga Marsa, a zaogrnto u ornat *dies antiquos et annos aeternos* (ak. pl.), ono je smješteno u fokus pjesnikove biografičnosti, zavičajne pripadnosti, enciklopedične obaviještenosti, medijske imagologije, kontaktibilnosti s vremenom i protokom vremena u povijesnom prostoru Panonije, u prostoru i granicama jednog sistema jezika »starog« svijeta, u korespondentnosti s »novim« svijetom i suvremenicima. Iz tog žarišta ono izrasta kao prvorođeno između dvaju autoritativnih svjedočenja stihom, od:

Iz uzane bare u širok se otisni svijet!

do:

... *ostat će o meni trajan glas.*
živ među živima ime ću imati jasno,
A mrtvoga će me čitati i potomstvo kasno.

Na toj podlozi pjesničkog subjekta koji se iz slavonske zabiti otisnuo, u svom vremenu proslavio kao *poeta Italus* i *Pannonius*, te »potomstvu predao Jupiterov pehar, moguće je određenije opservirati suodnos pjesnik — suvremenost. Zašto? Suštinski zato da se predoči izgrađenost tipa pjesnika u tom pjesničkom suodnosu, jer iz renesansno organizirane države koja se identificira s hrvatsko-ugarskom, i u kojoj se anonimni Hrvat, pojedinac *originem Sclavonicam* (ak. sg.) može uzdići od privilegiranog državnog stipendiste do biskupa i slavonskog bana, nije izbačen pjesnik (*bio je biskup, a ostao pjesnik!*), nego mu je u njoj bio određen položaj ravan kretanju iz slave u progonstvo, od panegirika do svog ex Ponta. Takvo »poetsko klatno« koje je izvanjski mehanizam navodio na putanju između dviju krajnjih točaka, nadvilo se nad ovim pjesništvom, utisnuvši mu signum neke vrste poslanice potomstvu i autobiografije u stihu: svojim samogovorom od sebe do drugih, ono stapa uzbuđenja koja je osjetilo u svim životnim kušnjama i okolnostima u intimnu sup-

stancu univerzalnog značenja. I da bismo uživali u tom pjesničkom djelu, koje do u pojedinosti oživljava proteklo doba stihom evropske baštine, da bismo ga razumjeli, potrebno je uvjeriti se da smo s njime stekli iskustvo, prvo iskustveno osjećanje postojanja zajedničko svim ljudima. Vibracije s te strune mogli bismo, vođeni pragmatizmom, svesti na tri varijetetne razine za koje nam se čini da funkcionalno-tipološki obuhvaćaju raspon Janove lirike (modifikacijom sustava genetičke sistematike Henryka Markiewicza):

I. *LIRIKA AUTOPREZENTACIJE* (»autorskog ja«), opservirana unutaržanrovski kao

1. Lirika očitovanja autorske ličnosti,
2. Lirika očitovanja činjenica njegove pripadnosti predstavljenom svijetu, i kao
3. Lirika obraćanja adresatu i konkretnom čitaocu (estetika činjenice s kritičko-recepcijskom identifikacijom).

Autobiografičnost u Panonijevu stvaralaštvu, rekosmo, nema ograničenja, nego se prelijeva u sve pojaseve preko funkcionalnih graničnih pojava. Na svođenje njegove ličnosti u panonsko-slavonsku pripadnost kao zavičajnu, i ni na jednu drugu, upućuju (naslovi prema Nikoli Šopu): panegirik *Gvarinu Veronežaninu učitelju svom*, epigrami *Pjesnik Ivan o sebi*, *Slava Panonije*, *Odgovor Grilu*, elegije *Zapis o panonskom bađem stablu*, *Bolovanje u taboru*, *Zvijezda usred podneva* i brojni stihovi.

Lirika obraćanja čitalačkoj publici svedena je u epigrame *Moji epigrami*, *O promjeni svoga imena*, *Opet Vitu*, *Svojoj knjizi*, *Čitaocu* i dr. Janova autoprezentacijska lirika, međutim, prezentna je u trojakom vidu. Ponajprije kao rekonstrukcija osjećanja isповjednim očitovanjem, unutrašnjim monologom ili fiktivnim dijalogom, kao npr. u poznatim elegijama: *Smrt sobara Rakacina*, *Pohvala slikaru Andriji Mantegni*, *Vojniku Blažu*, *U smrt majke Barbare*, *Jadi bolovanja*. Drugo, ona se iskazuje i saopćenjem doživljaja s nazivom znakova poruke doživljenog, kao u elegijama *Svojoj duši* i *Nedozovnome snu*, u epigramu *O sebi*.

Naposlijetku, autorova ličnost prevodi se na drugi glas i uvjetnom transpozicijom emotivne situacije. U njoj ona se obraća apstraktnom predmetu ili prirodi željama i namjerama koje je nemoguće ispuniti,

jednako tako u *Nedozovnome snu*, ali i u *Pozdravu izvoru Feroniji*, *Stablo govori*, *Pjesnik napada lunu uzročnicu smrti svoje majke*.

Drugu varijetetnu razinu Janove lirike čini:

II. *LIRIKA OBRAĆANJA I APELA* (Kaiser: *lyrisches Ansprechen*) upućena drugoj osobi i samome sebi, s postulativnom funkcijom nagovora, poruke, zaziva i konstatacija subjekta o predmetu (medijska lirika) izražena retoričkim sredstvima. Od ovih pjesama zapažene su elegije i epigrami kralju Matiji Korvinu, a uz panegirik i epigrame učitelju Guarinu i *Pjesma za mir u Italiji*, pa elegije *Apolonu*, *Varavnost žene (Titu Vespazijanu Stroziju)*, *Drugarska hvata Galeottu* i *Molba Veneri*, epigrami *Za mir* i *Molitva bogu Martu za mir*, *Siromašni pjesnik modernskom biskupu*, *Ljubitelju starih knjiga*, *Svojoj knjizi*, *Prošteniku Galeottu* i dr. Susrećemo se, dakle, s pjesmama koje markantno očituju Janovu prisutnost u svom vremenu.

U iskazivanju izravnim govorenjem očituje se treći varijetet:

III. *LIRIKA PREDSTAVLJANJA STVARNOSTI* Izražena je epsko-opisnim sredstvima s konstatacijama subjekta o predmetu ili mediju realnog ili metaforičnog kreativnog karaktera. U njoj sjedinjuje se autorova ličnost i lirski subjekt. Funkcionalno, manifestira se u četiri vida kao:

1. Opisna lirika statične stvarnosti
  - stvarnost je evocirana u stanju mirovanja i ravnoteže
  - predstavljena je subjektivno ili metaforičnim sustavom (elegije: *Boravak na selu*, *Vepar i jelen*)
2. Narativna lirika mobilne stvarnosti
  - stvarnost je pokretna, u njoj se nešto događa, a pjesnik individualiziran kao narator, ima svoj stav prema stvarnosti
  - predstavljena je subjektivno ili metaforično (izrazito u elegiji *Matija kralj ugarski govori Antunu Konstanciju*).
3. Lirika pojmovnih uopćavanja stvarnosti
  - stvarnost je usporediva s objektivnom stvarnošću
  - predstavljena je neindividualizirano, uopćenom retoričnošću s emocionalnim izljevimima (elegije: *U smrt gospođe Andreole*, *Zvijezda usred podneva*).

4. Kreativna lirika

- predstavljena stvarnost je autonoman svijet; fiktivni subjekt od-
vaja je od objektivne stvarnosti
- predstavljena je opisno i narativno
(elegije: *Stablo govori*, *Drugi potop*, *Ljudski udes*)

Razumije se, reprezentativne Jansove pjesme potiru čvrste granice između primijenjenih modela i razotkrivaju lirski pojas graničnih pojava, ali situaciona stanja i tada imaju svoje izvorište u autorovoj stvarnosti.

Ovjeravanje svake od paradigmi, kad je to moguće, u pozaliteratskom fakticitetu iz kruga biografičnosti, historiografskih izvora i literature, učvršćuje nas silom svoje konkretnosti u uvjerenju da je pjesničko djelo Janovo u cijelosti trajne vrijednosti i kao dragocjen svjedok i komentator svom vremenu, u kojem su razotkrivene proturječnosti između humanističkih ideala oživljene starine i njihova zamjenjivanja izazovnim i zastrašujućim »novim«, ali i razotkriven poetski mehanizam cjelovite Panonijeve pjesničke ličnosti. Tim mehanizmom, po prvi put u cjelokupnoj književnosti, jedan pjesnik-putnik, *patriâque Pannonius*, uspostavlja koordinate slavonsko-panonskog prostora s evropskim, a talijansku renesansu i poetiku jedne stvarno intelektualne elite, dominantne u evropskoj humanističkoj populaciji, s hrvatskom i korvinskom humanističko-neoklasičnom književnošću i umjetnošću. I nasuprot, taj *poeta doctus*, otkrivač Slavonije u Panoniji, koji će od pjesnika intimnih ispovijesti o nevoljama svoje duše, tijela i püti postati neukroćen buntovnik, urotnik i ugroženi bjegunac pred svesiljem neukrotivog krotitelja, prenositi će humanističkoj Evropi svoje jedino oružje, kojem se vjeruje i od njega strahuje — svoj stih. S njim on će slati »birano štivo« koje se iz »usta zavičaja lije«, ali i miris (kako kaže Peić) naše krvi s turske sablje na »smrzutoj grbači Dunava«, Drave, Save i bosanskih rijeka, i zvoniti Evropi svoj *ante portas* na »Marsovo gaženje zemljom krupnim koracima«, da mislećom moći bića zaustavi svijet u njegovoj rušilačkoj moći, da je upozori na opći Drugi potop upozorenjem koje odgovara iščekivanju katastrofe. Tom zvonjavom instalirao je u stvarnost svog vremena tursku traumu kao prvi pjesnik u evropskom humanizmu, onu koja će nas dovesti do egzodusa, do »klizanja iz ruba Evrope na obodnicu Orijenta«, do relikvija. Jan Panonije, prozvan »narodnom legendom«, prvi nas je poučio i tome da humanistička svijest renesansne epohe dospijeva do spoznavanja domovinskog pjesništva

govorenjem o zavičaju kao konstanti pjesnikova duha. Tim smo, uz pomoć izvedenog zaključka iz ilustracije predloženih modela ukazali i na koordinate kojima se on u svom vremenu suvereno rasprostire. To su:

- pripadnost renesansnim krugovima evropske humanističke elite, kao i »intelektualnim pristašama hrvatskog humanizma« (kako ističe i József Turóczi Trostler, *Janus Pannonius*, 1932), a ta pripadnost ukazuje i na mjesta gdje se presađeno mediteransko stablo u novom okruženju (*Svakako, na duh jako utječe kraj u kojem živiš, / pod kojim podnebljem duh ti pjesme stvara*) kalalo i raskolilo u stablu, ne u korijenu;
- pripadnost panonsko-slavonskom domovinskom prostoru *kao majci-zemlji vječnoj hraniteljki*: u njemu suvremenost je sebe shvatila i vidjela svoje lice; »pjesnik se — kako naglašava Andras David — nikada nije prema Panoniji odnosio kao prema Mađarskoj«;
- osjećanje svoje uže zavičajnosti, Drave i Dunava kao *rijeke Lete, što ušćem tajnim dodiruje bijesnog Lava / Odakle se životna tvoja ocrtava nit*;
- političko-pacifistička orijentacija ukupnog pjesnikova djela i djelovanja: *da vrata ratu Jan zauvijek zakračuna*; u toj orijentaciji odigrava se ovim pjesništvom pisanim sub signo Martis, ista drama jednovremenosti smrti i rađanja, dana prvog i dana posljednjeg, kao zasebnih formi i značenja, a glavne uloge u njoj instrumentiraju dva božanstva: Apolon i Mars, i dvije božanstvene žene, *civis Olympi*: majka Barbara i božica rata Belona;
- naposljetku, osnovna komponenta tog koordinatnog sustava je pjesnikov jezik, zapravo nadvladavanje svih ograničenja ostvarenim izražajnim bogatstvom: u sistemu latinskog jezika, koji sve nivelira, bilo je naročito teško osjetiti specifičnost svoje nacionalnosti i svoga domovinskog zavičaja, a takvo bogatstvo izraza funkcionalno oblikovanog i zahvaćenog humanističkim obrazovanjem, ne bi mu mogao dati ni hrvatski ni mađarski jezik, baštinjeni jezici pučke tradicije, do koje nije stigao dorasti.

Po svemu tome Janovo pjesničko djelo nezamjenjiv je ključ za razumijevanje evropske humanističke kulture, a posebno u trima nacionalnim književnostima kojima ono, po istom jeziku, ravnopravno pripada.

Tim smo naznačili prvi krug pokrenutih pitanja koji bismo mogli zaključiti zapažanjem kojim otvaramo drugi, iz književnopovijesne sfere nerazriješene biografičnosti.

Barbarin sin bez imperijalnog patronimika u okruženju humanističke elite iz auzonijskih krajeva, kao barbar krotio ju je latinskim stihom. Kao pjesnik, »on nije imao druge rodne zemlje, nego onu koju je sam odabrao, nije imao drugoga materinskog jezika, nego onaj koji je sam odabrao« (Turóczi). Njegov svijet bio je antički svijet, ali je bio pjesnik ravnoteže između sadašnjosti i prošlosti: »Pogledaj oko sebe i buđi vjeran sin sadašnjosti«. Bio je svećenik čiji je rad bio prožet antičkim bogovima, ali život mu je bio ugrožen zemaljskim. Ako i nije imao određene mađarske ili hrvatske osobine, ostvarenim djelom Jan Panonije intelektualni je predstavnik hrvatskog humanizma.

II. BIOGRAFSKO-GENEALOGIJSKA EKSPozICIJA

Jan Panonije — trinaestogodišnjak na humanističkom školovanju u Ferrari, dvadesetogodišnjak u padovanskom sveučilištu, dvadeset šestogodišnjak na biskupskoj stolici, trinaest godina biskup Pečujske biskupije, bogate i po dokumentima svog dijecezanskog arhiva, autoritetom prijestolja i apostolske stolice crkveni velikodostojnik i *praelatus et baro regni, dilectus nepos* Ivana Viteza Srednjanskog, biskupa, pa nadbiskupa i primasa u kraljevstvu, miljenik u vrevi gomile literata ugarsko-hrvatskog dvora u Budimu, *Orator noster* i intimus kralja Matije Korvina, kolovođa urote za njegovo svrgavanje i dovođenje na prijestolje poljskog kraljevića Vladislava Jagelovića, koji će, kasnije, kada je urotnik već godinama bio mrtav, s njega i kraljevati (dakle, i daleki preteča Gundulićev), punokrvni pjesnik-Panonac evropskog imena i *persona grata* među stvaraočima i pokloniočima talijanske renesanse, pokretni *uomo universale* s eruditskim tragom u humanističkoj epistolografiji, i monografijama o sebi, eto, portret takvog čovjeka s višestrukom pripadnošću i vlasništvom našao se pred nama, a da do danas ne znamo ni kako se, zapravo, zvao: stoji kao slikar neatribuirane slike i kao portret neidentificirane osobe, korespondentan sa Zvaničnicima pod jednim »legitimnim« imenom — *Ioannes episcopus quinqueecclesiensis, Ioannes III*, dakle, kao pečujski biskup Ivan, »nepoznata osoba« kojoj su otuđeni i matični podaci, baština običnih smrtnika — »očevo

ime«, »prezime« i »mjesto rođenja«, nalik spomeniku kojem nedostaju ruke, na epigraf s izbrisanim natpisom.

U slučaju takve povijesne personalnosti i njezine reputacijske i recepcijske moći ostvarene djelom, nije li to besprimjeran nonsens koji se tiče onih historiografija na koje se odnosi?

U odnosu na autora svog života, i ne mora biti tako. Njemu je u svom vremenu, kao biskupu, bilo dostatno od crkvene hijerarhije *dei gratia* ozvaničeno ime, a ona je dobro znala kome ga je dala, i svi drugi na koga se odnosi. A njemu kao humanističkom pjesniku, promjenu svog imena u *Ianus Pannonius* nije uvjetovalo samo načelo i postupak metonomazije. U pjesmi *De immutatione sui nominis* sam ističe:

*Ja ne prezreh iz objesti tako plemenito ime,
od kojeg ništa dičnije ne čuje ovaj svijet.*

Njemu je ono *refugium poeseos gratia*. Promijenivši ga, bilo mu je stalo staviti do znanja svoje izjednačavanje s eponimskim pretkom Pannonije, onim dijelom *koji se sada Slavonijom zove*, i koji je panonskim limesom određuje prema Rimu, a domorodni *vernaculus*, rimsko i Rim, razgraničuje od Ugarske, *Ianus* od *Ioannes de Ungaria*. Na to upućuje i prvi pjesnikov biograf Angelo Colocci zapisom o Sirmiju kao rodnom velikomjestu, da bi ga *Michaelis Bombardius*, po Sirmiju, prozvaao *Aurelianus*, što su akceptirali *Kaprinai* i *Horány*, svaki po svom.

To pribježište bilo je dovoljno da njegovo pjesništvo postane izvorištem vlastitosti, a pjesnik sam svojim svjedokom. Od fetusa u majčinoj utrobi, on se identificira i razotkriva zaboravu zatamnjenju biografičnost, svoj *ortus* i *domicilia*: datum rođenja potkrijepljen znakom Zodiijaka (*ušćem tajnim dodiruje Lava*), rodni kraj u donjoj Podravini — donjodravskom Podunavlju, udovičku *genetrix*, obiteljske i rodbinske veze ispod posjedničkog krova nižeg slavonskog plemstva, izvrsnost svoju po srodstvu s plemstvom poznate krvi (*Sanguinis et clari nobilitate prior*), zavičajnu pripadnost domorodnoj Slavoniji i Podunavlju, kao i svoje »dobro motivisano nacionalno strahovanje« (Imre Ban).

A što se hrvatske historiografije tiče, zna se da ona nije davala prednost pjesnikovu govorenju o sebi i svom ishodištu¹, niti se dala na utvrđivanje pjesnikova identiteta kritičkim ovjeravanjem izvora iz pjes-

nikova vremena ili izjava suvremenika i fakticiteta njemu bližih biografa², nego se bila bavila toponimikom i zadovoljila »utvrđivanjem« Janove pripadnosti Česmicama zaključivanjem da je u 15. i 16. st. u Česmicama bilo Česmičkih, razumije se, i Ivana³.

Tako je, uglavnom, bilo sve do objavljivanja monografije Marianne D. Birnbaum *Janus Pannonius poet and politician* (JAZU, 1981), kojom su obuhvaćeni i osvijetljeni izvori raznih provenijencija, sve do najnovijih otkrića, s odmjerenim prosuđivanjem, bez pretenzija na konačnost, s pronicanjem u sveobuhvatnost, te postavljeni temelji svakom znanstvenom bavljenju i pristupu pjesniku, tako i biografsko-genealogijskom. Međutim, ponovno aktualiziranje i toga izvanjskog pristupa pjesniku, koje je obnovio uvaženi mađarski znanstvenik iz Pečuha István Tóth, pisac poznate rasprave *Janus Pannonius genealogiaja* (Akadémiai kiado, Budapest, 1975, str. 65—75, separat) izravnim obraćanjem na moju instituciju s prijedlogom da se znanstvenom diskusijom ostvari dogovor i argumentira zaključak »koji su to Kešinci [Kesinac ili Kesinci?] na koje se navedene činjenice [u njegovoj raspravi] odnose. Time bi se odstranile i one neosnovane priče i mišljenja s kojima se još i danas susrećemo«, a onda i ustalilo prezime koje Janu Pannoniju zapravo pripada⁴. U međuvremenu, Dionizije Švigelj i Kamilo Firinger, poneseni raspravom I. Tótha, objelodanili su reference o svom »izboru mjesta okupljenih oko ušća Drave u Dunav«, naslućujući, a ne dokazujući, pjesnikovu pripadnost pojedinom od njih ili njihovu njegovoj obitelji, odnosno nekoj drugoj obiteljskoj lozi⁵.

Otvaranjem ovih pitanja s pokušajem da ih se razriješi, raspravom I. Tótha vraćeni smo na polazišta Franje Račkog (»Jan Panonac iz Kešinaca«) i Ivana Kukuljevića Sakcinskog (»Janko iz Kešinacah«, »Ivan Ljudić od Kešinacah«, »Jan Panon«, »Ivan Česmički«), odnosno na uvid u izvore kojima su se u svojem dokumentacijskom istraživanju bavili kompetentni znanstvenici, s pravom uvida u dijecezanske i vaticanske arhive — István (Stephanus) Kaprainai, Josephus Antonius Koller i Augustinus Theiner, a monografski prononsirao s odjekom i u hrvatskoj književnoj povijesti Vilmós Fraknoi. U njoj, pod auspicijama njihovih izvora, inaugurirana su u prvi plan znanstvenih rasprava, i stavljena u konfrontaciju, dva Janusova lica, »zajamčena« mjerodavnim papinskim ispravama: Kesinackog (*Joannes Cesinge*) i Česmičkog (*Johannes Chesmicze*), s dva svoja »mjesta rođenja« — Kesinac (Kesinci — Kešinci) i Česmice, a samo je jedno od njih pravo, ili to nije

ni jedno. Iz te »zavade« — u zastrane! »Staro ime Cesinge« iznalazilo se kod »starih« (»Kesinac« u *Oratio funebris in regem Mathiam* I. L. Crijevića, pa kod M. Marulića, samo se nije reklo gdje), a rodno mjesto »nedaleko od mjesta Drazad« (Ušće Drave), na koje upućuje ostrogonski nadbiskup i povjesničar Nikola Olah, ali se bilo reklo da Drazad, koji je netragom nestao, nije ni postojao⁶. Pokušalo se »plivati« Podravinom i uzvodno, uz maticu Dravotočja, i podalje od matice: to je Aljmaš (Srijemski biskup Ladislav Szörenyi), to su Čačinci (kako je *Cesinge* »po talijanski« otčitao Koller)⁷, pa Mečenci ili Mečinci (za jedne kod Valpova prema Marjančacima, druge Čađavica, treće na rječici Mečenici — Čavlovici kod Dežanovca i Toplice, danas Daruvar)⁸. Tako se dospjelo od županija srijemske i vukovske do križevačke, u područje čazmanskog kaptola, do Česnice, 200 km daleko od sutoka Drave i Dunava, od Janove pripadnosti tom *tajnom ušću* rođenjem, djetinjstvom i zavičajnim pjesmama⁹.

Uzrok ovoj dezorijentiranosti, koji je za posljedicu imao zastranjivanje i konfrontirane rasprave, ležao je — rekosmo — u olakoj reinterpetaciji dvaju ključnih dokumenata, papinskih isprava iz iste 1459. godine: Kollerova prema Kaprinaju (obj. u Beču 1767—1771) i Theinerova (obj. 1860). Oni su meritum i ove rasprave. Ogladajmo prvo Theinerov, koji je razglašen magistralnim (Fraknói, Kukuljević, Huszti). Donosi apostolsko pismo pape Pija II (E. S. Piccolomini) od 18. ožujka 1459. Ivanu Vitezu Srednjanskom, velikovaradinskom biskupu¹⁰. Između ostalog, u naraciji u prilog Vitezovoj intervenciji i u deskripciji papinske odluke dorječno se kaže (u prijevodu):

... Ne možeš sam voditi i obavljati svu brigu te crkve kako u duhovnim, tako i zemaljskim poslovima, te želiš ljubljenog sina Ivana Česmičkog [Johannem Chesmicze], prepošta titelske crkve Kaločke biskupije, doktora prava, svojeg nećaka [nepos], dakako, prokušanog i prikladnog muža, te obdarenog znanošću, da ti bude dionik te brige dok budeš živ. Dakle, Mi, naklonjeni tvojim molbama u toj stvari, pribrajamo tvojoj bratskoj zajednici spomenutog Ivana za tvojeg koadjutora ili vikara (...) dokle budeš živ ili do drugog vremena, kako se tebi bude svidjelo.

Isključiva pažnja interpretatora ovog iskaza zaustavila se samo na imenu. Pjesnik je odmah proglašen Česmičkim, a Česnice za nje-

govo rodno mjesto. Formula *pertinentiae*, kojom se ovog Ivana titulira i navodi da je do pridjeljivanja Vitezu za kaptolskog prvog pomoćnika (1459) nosio čast, poslove i prava predstojnika kaločke prepoziture u Titelu, pribrojena je pjesniku kao njegova prethodna destinacija, bez provjere da li se upravo na njega odnosi (jer je sve »podudarno« i »rječito«), pa mu se, do danas, u našim povijestima i leksikografskim obradama i ta pertinencija pridaje. Na analizi te »potankosti« izgradio je Tóth tezu svojih dviju rasprava¹¹. Ukratko, u potrazi za »izgubljenim identitetom«, ova isprava mogla bi biti krunskim svjedokom, i nadalje dostatna, jer je ispravna, da je ispravno atribuiran i podignut pravi objekt njezina primaoca. Ali nije. Prema tome, u ovom dokumentu, *situs non est Ianus*, nego Vitezov sinovac, »nepos«, *nepos ex fratre*, pjesnikov bratić Ivan Česmički *de Chesmicze, Ioannes Vitez (Vite-sius) Junior*. Dakle, *Ioannes Pannonius alter*, i u Padovi i na biskupskim stolicama, ali ne i na pečujskoj, nego — uz ostale — i na srijemskoj (otuda i početak zabune oko smještanja pjesnika u Sirmij).

Drugi dokument, zapravo je vremenski prvi, a u priznavanju kredibiliteta bio je osporavan i sporan, od datacije i zapisanog patronimika. Objavio ga je Josip Koller, temeljiti istraživač i poznavalac povijesti Pečujske biskupije, u svojoj knjizi *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum* (Tomus IV, Posenii 1796, pag. 49). Konzultirao je i poznato Kaprinajevo djelo, objavljeno u Beču 1797: *Hungaria diplomatica temporibus Matthiae de Hunyad regis Hungariae* (v. posebno Part. II, pisan 1771) i drugu njegovu rukopisnu izvornu građu u Vatikanu, kao i ostavštinu arhivske kancelarije kardinala Juana Carvajala (1401—1470), papinskog legata u Ugarskoj i Njemačkoj, djelotvornog »vjerodostojnog svjedoka«, provizora i posrednika između Pija II, korvinskog dvora i Ivana Viteza Srednjanskog u providiranju i konfirmaciji Jana Panonija za biskupa. Među ispravama njegove superskripcije s papom našao se i ovaj dokument, papinsko kratko pismo iz njegovih brevea, tako i pisano, *in forma brevis*, 16. veljače 1459. kardinalu Carvajalu (dakle, mjesec dana prije pisma Vitezu Srednjanskom!). U dijelu koji nas zanima, ono glasi:

Na tada nepopunjenu pečujsku biskupsku stolicu postavili smo lju-bljenog sina Ivana Kesinca [Johannis Cesinge].¹²

Ovaj prvi korespondentni zapis Janova prezivanja (kojem je latinsko-njemačkom ortografijom iskrivljen hrvatski oblik), zapis Carva-

jalu poznat i po njemu autentičan (osnažen njegovom konvalidacijom u eshatokolu: *Ita est. Jo[annes] Car[dinalis] S. Angeli Legatus*), izravno još ne očituje, da se on upravo na njega i odnosi, kao ni na interventno isticanje njegove kandidature za biskupa, ili pak na Ivana Viteza ml. (Česmičkog), tada iz Kaločke biskupije, titelskog prepošta. Sudeći po pouzdanim shematizmima i zvaničnim »series episcoporum«, naposljetku, prema Kolleru, pečujski biskup Nikola II. de Bary vulgo Barnis — još živi, ali svakako ne i kao službujući ordinator biskupije (dugo bolujući, umro je u to vrijeme — »post 10. II. 1459«). U tom času papa povjerava kardinalu zadaću utjerivanja u zlatnim florinima razmjernog dijela papinskog godišnjeg anata i u ovoj biskupiji, te nalaže da se ona ispuni. Carvajal ju je obavljao osloncem na Cesingea, kojega je, inače, on sam već »bio postavio na čelo pastirima Pečujske biskupije za povjerenika«, kako se u promulgaciji ovog brevea objavljuje. Prema tome, moguća je i papina intervencija druge vrste u odnosu na *Cesingea*. Ali da je u ovoj ispravi nazvani *Cesinge* (u nominativu, možda, *Cesing*? jer je »Johannis Cesinge« gentivni iskaz, pa > Kesincz > Kesinac) *ista* osoba s budućim biskupom Ivanom III, tj. Janom, očituje dispozitivni kontekst brevea kardinala Carvajala upućenih njemu već kao biskupu, 26. i 28. lipnja i 14. kolovoza 1460, objavljenih iz vatikanskih registratura (v. *Koller, IV*, str. 58—61). Most prema njima, odnosno prema Janu kao kandidatu za biskupa Pečujske biskupije, čini završni dio odgovora Pija II. od 6. srpnja 1459. na Carvajalova pisma (iz Beča, 12. i 16. lipnja). On se slaže s kardinalovim mišljenjem o aktualnom kandidatu:

»Opet, s obzirom na tvoje želje i osobu za koju mi na instancu pišeš [*u Mantovu*], kako je mi očinski ljubimo, učinimo napore na vrijeme«. (*Koller, IV*, str. 34.)

Tako je došlo »zbog rečenih zasluga« do konfirmacije Jana Panonija za administratora Pečujske biskupije sa svim pravima biskupa dok ne ispuni kanonsku dob, izvršene bulom Pija II. od 5. studenoga 1459, koja je prigodnom ceremonijom uručena destinataru Janu i svim drugim instancijama na koje se imenovanje odnosilo³ *Hic situs est Ianus!* Formula *pertinentiae* u dispoziciji bule u tome je izravna:

... Konačno smo uprli oči našega mislećeg duha na tebe, u dvadeset i šestoj tvojoj godini, tada kanonika velikovarađinske crkve, postavljenog i za đakona, i obdarenog znanošću, i urešenog značajem

časnog života i drugim darovima mnogostrukih vrlina, kao što smo primili od vjerodostojnih svjedoka . . .

Prema tome, papinska bula, u formuli pertinencije iz iste godine, a punih sedam mjeseci nakon papinskog imenovanja *Iohannes Chesmicze*, Ivana Česmičkog, prepošta titelske crkve, za biskupskog koadjutora ili vikara u Velikom Varadinu (što ne bi mogao biti da prethodno nije konsekriran, rukopoložen za svećenika), za prethodno Janovu destinaciju *sve to* ne navodi, nego titulira njegovu službu tadašnjim položajem kanonika velikovaradinske crkve (što je, prema Fraknojevu nalazu, od 1451) i postignutim redom đakona (*diaconatus ordine constitutum*), dakle još nerukopoloženog za svećenika. Kad bi Jan Pannonije bio ista osoba s Ivanom Česmičkim, u ispravi takvog ranga, u kojoj se strogo pazilo na formule protokola intitulacija itd.), tekst (promulgacija, ekspozicija, dispozicija itd.) i eshatokol (datacija, konvalidacija itd.), kao i u crkvenoj hijerarhiji uopće, takav previd destinacije i skriptorski propust, jednostavno, ne bi bio moguć. Pogotovo ne, kad se znade da ih je papa Pio II. od studija u Padovi, ako ne i otprije, obojicu poznavao (a Jana osobito, s njim korespondirao i o njemu pisao), pa onda, valjda se u to ne može posumnjati, i razlikovao, u životu i u ispravama. Ali je zato moguće da Jan u promulgaciji ove bule ne bude nazvan *Joannes Cesinge*, nego upravo *Joannes Electus Quinque — Ecclesiensis*.

Iz ove ekspozicije slijedi i jedini zaključak: nazivati pjesnika Jana Ivanom Česmičkim, znači ne samo ne priznavati znanstveno utemeljene činjenice i istinu, nego i iz života i povijesti odstraniti ili previdjeti drugoga čovjeka čije je to ime, koji je u svojoj karijeri bio trostruki biskup, i ostao samo biskup, i nije Janusovo lice, ali je itekako bio poznat svojim suvremenicima.¹⁴ Stoga sam uvjeren da se na temelju suprotstavljenih mišljenja u književnoj povijesti može dogovarati o konvenciji pisanja Relković—Reljković, Đalski—Gjalski, to i za abecedarij nije nevažno, ali kad nam se činjenice imaju složiti o »Janusovu pravom licu«, konvencija otpada, kao što je silinom znanstvene istine izostala npr. u »slučaju Čubranović«. Jedna od naših zadaća bila bi da se to uvaži, ne kao otkriće: napuštanjem prezimena Česmički napuštamo samo ime koje se u odnosu na pjesnika i izvore ponašalo »pseudonimski«. Pseudo-Janusa i Pseudo-Česmičkog u drugom licu vratimo samima sebi.

Drugo je pitanje kako pjesnika ubuduće zvati (v. bilješku 4). Pridijevana mu toponimička prezimena, nastala *ad hoc*, u uzvodnoj potrazi

podravske vodotočjem za njegovim rodnim mjestom — domišljanjem: Janos Csacsinczei — Čačinački (Koller, pa prema njemu Monich—Vutkovich) ili prema obiteljskom posjedu Viteza i Garázda (Garazdinaca): János Mecsinczei — Ivan iz Mečina, Mečinački (Ferency — Danielik), obvezivala su samo njihove konstruktore.¹⁵ Drugačije stoji s prezivanjem pjesnika izvedenim iz oblika *Cesinge* (Ivan *Kesinac*, *Kesinski*, *Kesinački*, *Kešinački*) i *Vitez* (*Vitezić*), koji su potvrđeni u izvorima, toponomastici i literaturi od Kollerove do suvremenih interpretacija. Objavljujući papinsku ispravu iz 1549. s morfološki izvitoperenim zapisom imena hrvatskog postanja, tako da je izobličenom osnovom poprimilo latinizirano-njemački oblik (*Cesinge*), Koller ga u njemu zadržava i prononsira kao patronimik: prezivan je *Kesinge* (*Cesinge cognominatum*), a to »glasi isto što i Ivan, sin Kesinga« (*quod Joannes filius Cesingae*), što je kod nas čitano i preuzimano u obliku *Kesinac* (-ca), od *Kesinca* i *Kesinčev*, a pod utjecajem nomenklature iz hrvatske toponomastike, u već prije naznačenim izvedenim oblicima (M. Franičević i dr.). István Tóth nas upućuje da je pjesnikovo prezime u obliku »*Cesinge* — *Kesnice*« oporučno očuvala i prenijela pronađena plaketa s kružnim natpisom (neautentična, na mađarskom): *CESINGE (KESINCE) JÁNOS, PÉCSI PŰSPÖK*.¹⁶ Ona, kao i izvori koje zagovara Tóth, pjesnikovo prezime »ne donose u mađarskom obliku nego u hrvatskom (*Kesince*), što jasno ukazuje na njegova hrvatskog oca«. Tóth zagovara prezime *Kešinački*, pozivajući se na hrvatsku književnu tradiciju i postojanje samog mjesta (u Đakovštini), ali bez stvarnih dokaza o pripadnosti, kao i Kukuljević. U mađarskim i njemačkim znanstvenim i leksikografskim tekstovima od 19. st. do danas, pjesnika se preziva *Cesinge*, pored uobičajenog *Janus Pannonius*, a rjeđe *Kesinczei*, *Csezmiczei* ili *Česmički*. Prezime pak *Vitez*, svi njegovi baštinici duguju pjesnikovu djedu, koji ga nosi od 1428. godine, a pjesnikovi vršnjaci i mlađe potomstvo Viteza iz Križevačke županije prezivaju se i *Vitezići*. Mađarski humanisti iz 16. st. među kojima i pečujski biskup Miklós Telgedi (*Nicolaus Telegdinus*), pa Szent-Iványi i János Zsámboki (*Joannes Sambucus*) naglašeno ističu da je pjesnik »*Vitesiorum gente*« i zovu ga *Vitez* (*Vitesium vocant*).¹⁷

I naš Baltazar Adam Krčelić, povezan s mađarskim istraživačima i Danielom Cornidesom, navodi u djelu *Scriptores ex Regno Slavoniae* da pjesnik pripada *Nobilis Viteziorum familiae*, a njegovu biografiju i donosi pod naslovom *Ioannes Vitez*. U svojim radovima o pjesniku Josip

Hamm opredijeljeno ga naziva *Ivan Vitez* ili *Vitezić*, razlikovno od druge dvojice poznatih Ivana Viteza.¹⁸ Usto, Marianna D. Birnbaum obavještava (na temelju Hammova upozorenja) o novim otkrićima pjesnikovih rukopisa u Sevilli, prema kojima mađarski znanstvenici upućuju na pjesnika kao Ivana Viteza i na srodstvo s Vitezom Srednjanskim, s očeve, a ne majčine strane.¹⁹ Dakle, *Vitez*.

S obzirom na sve to, Birnbaum ipak predlaže: »budući da nema dokaza da se Janus sam nazivao nekim od ovih prezimena, najbolje ga je zvati onako kako se sam nazvao (i u epigramu o promjeni svoga imena): *Ianus Pannonius*«. Jest, pjesnikov je to *nomen adoptivum!* Nazivajmo Evropljanina — evropski, kako ga i Evropa zove i pod tim imenom poznaje. Bliži mu je naš oblik *Jan Panonac* ili *Panonije*, od prezimena koja mu pripadaju po srodstvu — *Vitez Kesinački*, a od onih drugih koja mu se pridaju, utemeljeno nije ni jedno. Taj oblik, izveden prema registriranom »prezivanju« Kesinac, može biti sporan, jer nije potvrđen ni za patronimik ni za toponimik, iako ostvaruje razlikovnost od drugih Viteza, Srednjanskog (»starijeg«) i Česmičkog (»mlađeg«).²⁰

Suvremeni znanstvenik Imre Bán, proučavalac pjesnikove recepcije u mađarskoj književnoj tradiciji²¹ i pisac povijesnog pregleda mađarske književnosti do klasicizma, objavljenog kod nas,²² ne pomiče nas sigurnije unaprijed. Tek, i on se pozabavio pojavnošću *nom de famille: Cesinge* (za koje navodi nominativni oblik »Cesing« i u francuskom prijevodu: *Jean de Cesing*). Pritom zapaža da pjesnik Mihály Csokonai Vitéz ni 1803. godine, još uvijek, ne zna za njegovo pravo značenje, kad pita obaviještenog znanstvenika i pjesnika Ferenc Kazinczyja: »Cesing: to je aluzija koju bih želio da znam« (v. bilj. 21, str. 323). Sam Bán u spomenutom književnopovijesnom pregledu naprosto konstatira, na već pomalo ustaljen način (str. 25): »Rođen je . . . u Kesinci [prijevod], mestu u blizini ušća Drave, pa mu se već u književnosti njegovih savremenika javlja ime *Cesinge* (čitaj: Kesinge)«, što znači da i on ortus obiteljskog imena izjednačuje s toponimikom rodnog mjesta.

Naglašavam: imajući pred sobom navedene izvore, izjave, teze i hipostaziranja u pojedinim radovima, sve to ujedno (Kaprinai, Horányi, Teleki, Koller, Ábel Kerekes, Ferenc Toldy, Herschel, Kukuljević, sve do Tótha), ne vidim da bi u samom »toponimiku« i mogućnosti da se lingvotopohistoriografski protumači oblik *Cesinge* — *Cesing* bio kakav problem.²³ Niti da je u tome problem! Prema tome, na temelju već izloženog,

i po osobnoj pripadnosti razlučenog u odnosu na Ivana Viteza ml. ili Česmičkog, moglo bi se dati prednost nazivanju pjesnika Ivanom Vitezom Kesinačkim, kad bi to bilo potrebno. Međutim, pokazalo se da su pisci koji su bili neopterećeni Kesincem ili Česmicama (od Telegdija, Szent-Iványija, Sambuca, Krčelića i Telekija do Hamma) pa su pjesnika, jednostavno, nazivali Ivanom ili Jánosem Vitezom — bili, zapravo, u pravu. Jer, sam pjesnik tako se i zvao, kad se — ipak — tako i nazvao! Samo, u tom slučaju, bez pridjevka »Kesinački«, kako distingvirati ujaka od sinovca (sinovaca?) i od nećaka? Nikako drugačije nego, opet, osloncem na samog pjesnika. Zahvaljujući i Hammovu upozorenju (*Die Präsenz*, str. 368), danas je znanosti poznato pjesnikovo prezivanje s pobližom atribucijom, naznačeno u donedavno nepoznatom seviljskom rukopisu njegova panegirika, posvećenog svojem učitelju — ocu bliskog prijatelja Giovannija Baptiste Guarina: *Panegyric[us] Jo.[hannis] Pannonij Vitezij in laudem Baptistae Guarini patris Veronen[sis] praeceptoris sui*. Ne može se ni pomisliti da bi mu autor mogao biti Ivan Vitez ml. Česmički, kojemu je učitelj bio Marzio (u Bologni), a ne Guarin Veronežanin (u Ferrari). Svoj *nomen proprium* označio je pjesnik sam: *Iohannes Vitez Pannonius*. Dakle, *Ivan*, a ne *Jan*, *Vitez*, a ne *Cesing(e)* (Kesinac), *Pannonac*, a ne *Ungarus*. Time i tako je pjesnik potvrdio dvoje: da nije *prezreo iz obijesti tako plemenito ime*, nego se i on njime pođičio, kao *Pannonius apud Italos*, i drugo, da je on i kao *Ivan Vitez Pannonac* — sam svoj svjedok.

Dužni smo zaključiti stečenim saznanjem: i ova rasprava pokazuje da se u znanstvenim istraživanjima pjesnikove biografičnosti i genealogije tek sigurnije stalo na pjesnikov trag. Dok se s više udjela pomoćnih povijesnih znanosti, topohistoriografije i statističkih popisa, od vojnih i komorskih do turskih deftera, i više konfrontiranog fakticiteta, ne razluči i utvrdi troje: očevo pravo ime, mjesto rođenja u autentičnijem obliku i zapisu u odnosu na posjed i posjednika i razgranato srodstvo Vitez—Garázda, kao i individualizirani suodnosi u tom srodstvu pjesnikova doba, i to povratkom na dokumentacijski studij izvora, izlažemo se i opasnosti recipijenta upućenog na prikrivene zamke koje mu postavlja neidentificirani humanist i neatribuirani tekst. Jer, poučeni promjenom pjesnikova imena, znademo da svaki *Ioannes Vitez* u Ferrari, Bologna i Padovi, ili drugdje, nije *Ianus Pannonius Vitez*, da svaki *Ioannes Pannonius* nije *Ianus*, čak ni da svaki *Ianus* nije naš glasoviti pjesnik (pos-

toji i *Ianus Secundus*, iz pjesničke zbirke *Poetae tres elegantissimi*). Odista, *ipsi axioma* »Pannonius« *imponere!*²⁴

Znademo i to da je naš *Ianus* znao što je *veritas*, a što *verisimile*. što istina, a što nalik na istinu. Zato daleki put u potragu za odgovorom na koju nas istinu *Ianus Pannonius* upućuje svojim stihom: *Odakle se životna tvoja ocrtava nit*, otpočinje iz njegova pjesništva kao prvim korakom.

BILJEŠKE

¹ Janus Pannonius: *I ovo sam spjevao ja, koji sam rođen kod duboke Drave* (»De se ipso«); [zavičajem potekao] *od panonske zemlje, odande gdje Drava siječe bogate oranice već laganim tokom, da doskora [m o x] pomiješa s Dunavom svoje ime i vodu* (»Jani Pannonii Quinqueecclesiensis episcopi Ad Guarinum Veronensem Pangyricus«); domorodnom Dunavu — *patrium ad Istrum* — zavjetuje i svoj grob, da tu leži (»De se aegrotante in castris«); pjesnik je *ab Istro meo* — od Dunava mog, itd. Humanist i epigrafičar Ivan Međurić (János Megyericsei, 1470—1517), srodnik i pjesnički sljednik Janusov, kao i Petar Garazdinac (Péter Garázda, 1450—1507), u epitafu sebi, pjeva o njima trojici: *Tres fuimus clari cognato e sanguine vates, / Pannonicam Dravus qua rigat altus humum*. Objavio ga je Koller (IV, str. 28—29) prema prijepisu koji mu je poslao istraživač Daniel Cornides, Krčelićev korespondent (»Epitaphium in Templo Albensi«).

² Mađarski: János Váradi (o. 1430—1485), György Kosztolányi (1431—1489), János Thuróczy (o. 1435—1490) Péter Garázda, János Megyericsei, Miklós Oláh (1493—1568), János Zsámboki (Sambucus, 1531—1584), Miklós Telegdi (Telegdinus, 1535—1586).

Hrvatski: Pavao Dimitrov(ić) iz Ivanića (filius Demetrii de Iwanich, tajnik Viteza Srednjanskog, čazmanski kanonik, pol. 15. st.), Ludovik Crijević Tuberon (1459—1527), Ilija Lamprica Crijević (1463—1520), Baltazar Adam Krčelić (1715—1778).

³ Najsvježiji primjer je članak Josipa Pasarića »Gdje je rođen Ivan Česmički?«, pisan prema »moslavačkoj tezi« Josipa Badalića: na ušću Česme u Lonju »postoji selo Okešinec« (»Vjesnik«, 14. II. 1984, str. 7).

⁴ Zvanična delegacija Pečuha predložila je Općinskoj skupštini Osijek (to su bratski gradovi) da se na osnovnu školu pjesnikova »rodnog sela Kešinci« (kod Đakova) pjesniku postavi spomen-ploča. Pripremljen je i tekst, dvojezičan: »U ovom mjestu rođen je renesansni pjesnik svjetskog glasa JANUS PANNONIUS 1434—1472 / E községben született a világhíru reneszansz költő JANUS PANNONIUS«. Nakon toga, primio sam, kao tadašnji dekan Pedagoškog fakulteta u Osijeku, pozivno pismo na »konačno utvrđivanje« pravog rodnog mjesta i pjesnikova prezimena »od strane hrvatskih znanstvenika-istraži-

vača«, koje mi je iz Pečuha uputio 16. veljače 1981. dr. István Tóth. Razumije se, da sam mu i ovom prilikom zahvalan za potaknuće. Volio bih da je u pravu (jer, i majka mi je Kešincanka!) Zasad možemo prihvatiti samo pjesnikovu ubikaciju rodnog mjesta, dopusno, u smislu talijanskih leksikografskih izdanja: »nei pressi di Ossieck, in Croatia«, odnosno: »kod Osijeka, Slavonija«, u Vukovskoj županiji. Što se »prezimana« i drugih pitanja biografičnosti tiče, bavimo se time u daljem slijedu rasprave.

⁵ SVAGELJ, Dionizije. *Ivan Kestenački* (Janus Pannonius), u knj.: »Slavonske književne komunikacije«, Osijek 1975, str. 97. Smješta ga u »malo selo Kestenci«, koje više ne postoji; FIRINGER, Kamilo. *Popis poreznih obveznika Osijeka i njegove okoline iz godine 1469* (»Osječki zbornik« XIV—XV, Osijek 1973—1975, str. 238) misli da bi Dravskom Sadu (Drazadu) susjedna naselja Kestenci, Keszenk, Kesinca, Kesinca, »moglo biti isto mjesto«, kasnije otplavljeno valovima Drave u Dunav, ali ne tvrdi da je Janusovo, samo upućuje na druge.

⁶ Tako Tóth (str. 67), što nije točno. O tim mjestima »s ušća« u vlastelinstvu Koroda, v.: MAZURAN, Ive. *Porezni popisi grada i vlastelinstva Osijek i njegove okolice 1469. godine*. — »Starine«, Knjiga 58, Zagreb, JAZU, 1980, str. 125—166. O posjedu Drazad (Dravski Sad) v. str. 140, 162—164. O Janusu, nema spomena.

⁷ Polazeći od mišljenja Sámuela Telekija, izdavača pjesnikovih djela (*Opuscula*, 1784, knj. 2, str. 171), da je Janus rođen u Virovitičkoj županiji, a ne Vukovskoj, dakle iznad Viljeva, kao i od tumačenja pjesnikova priloga *mox*, KOLLER (str. 523) nagađa o imenu oca i sela, pa Kesinca (Cesinga) smješta u selo »koje se sada zove Cačinci, a tada se moglo pisati *Cesinge*, gdje bih rekao da je Janus ugledao prvo svjetlo«. To preuzimaju Moenich-Vutkovich, József Szinnyei (s.v. *Cesinge*) i dr.

⁸ KUKULJEVIĆ (SPH 1, 1869, str. XXXVIII) nije znao objasniti otkud mađarskim piscima Jakabu Ferenczyju i Józsefu Danieliku u njihovu leksikonu »Magyar irok« — *Mečinci* pa, onda, prezivaju pjesnika — *Mecsinczei*, a oni su ga smjestili na jedan od obiteljskih posjeda.

⁹ CRIJEVIĆ TUBERON (Ludovici Tuberonis *Commentariorum de rebus suo tempore*, Liber III, u knj. »Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini«, Tomus II, pag. 159, Vindobonae 1746) piše da je Janus rođen »u onom području kopnene Dalmacije koje je smješteno između Drave i Save, od Panonije dijeli ga Drava, a sada ga nastanjuje, kao što je prije rečeno, narodnost Slavena iz onostranog Podunavlja«. Taj iskaz učvršćuje nas u mišljenje o podrijetlu Janusove obitelji iz slavenske sredine preko Dunava, iz Prekodunavlja u Bačkoj, gdje su preci prvo zadobili Čeb (Čeb, danas Čelarevo), pa su nosili ime Čebi (»Csévi« — Čepski) ili Komarnički-Safari. Majčin i ujakov otac Ivan poprimio je, za zasluge, »hrabreno ime« (*heroicè nomen*) Vitez. Potom su Vitezi stekli i Koprivnicu Požešku i Komoricu (Komorički) u Požeškoj županiji. »Csép« ili »Cheep« u županiji Piliš kod Pešte, koji im se pridaje (prema Fraknoju u životopisu Ivana Viteza Srednjanskog, podatak je preuzeo i Tóth, str. 73), spominje se u literaturi prekasno, od 1484. Više je kuriozitet (u prilog raspravljanja J. Hamma o imenu Janus) nego stvaran podatak: drevno šumsko područje u Bačkoj kod Savnice, s onu stranu Dunava, nasuprot Erdutu i dravskom ušću, od 13. st. naovamo, nosilo je ime Yanus

(Januš)! Iz istog stoljeća, preostaci hrvatskog natpisa u opatiji Rudine, kod sela Čečavca (Požega), upravo sadrže zapis: BRAT JAN. . .

¹⁰ THEINER, Augustino. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. — Tomus secundus 1352—1526, Romae 1860, pag. 319—320. Isprava je predatirana s 1458. na 1459. godinu, jer je Pio II. konsekriran za papu 19. kolovoza 1458.

¹¹ TOTH, István. *Janus Pannonius származása*. — »Irodalomtyrténeti Közlemények«, Budapest 1965, 603—613 (Porijeklo J.P.); *Die Genealogie von Janus Pannonius*. — »Acta Litterarira«, tomus XIV, fasc. 3—4, pp. 377—387, Budapest 1972. i u o. c. iz 1975).

¹² Pius PP. II. *Dilecto filio Joanni S.[acrosancte] R.[omane] E.[cclesie] Diacono Card.[inali] S. Angeli Legato etc. Dilecte fili salutem etc. Alias Ecclesie Quinqueecclesien[is] tunc vacanti de persona dilecti filii Johannis Cesinge providimus. (. . .) Dat[um] Senis sub annulo Piscatoris die 16. mensis Feb[ruaris] 1459*. Ovaj prijepis papinskog brevea József Huszti (*Janus Pannonius*, Pécs 1931, str. 1) kvalificirao je pogrešnim i neautentičnim, ali bez činjenično osporene vjerodostojnosti. Sam Koller, opet, bez stvarnih razloga, ispravlja dotaciju: »16. mensis Feb[ruaris] 1459.« u godinu 1460 (!), odnemarujući *tunc vacanti* i previđajući da bi 16. veljače 1460. Janus već više od tri mjeseca bio biskup! Za ocjenu isprave bitno je poći od njezina karaktera i namjene. Ona je geminat, nastao ovjerovljenim prijepisom kontaminacije dvaju papinskih brevea: breve od 16. II. 1459. uklopljen je u breve od 28. lipnja 1460, jer sadrži početni i tekući dispozitiv iste zadaće koja je kardinalu povjerena, do izvršenja. Prema tome, interni je njegov dokument.

¹³ Bula je dostavljena, u modificiranom tekstu, na uručenje: pastirima Crkve pečujске, Kaptolu iste, kleru, narodu i vazalima Crkve, nadbiskupu ostrogonskom i kralju Ugarske Matiji Korvinu (v. Koller, IV, str. 37).

¹⁴ IVAN VITEZ ML. (ČESMIČKI), *Joannes Vitezius*, mađ. Vitéz János ifj., bio je uglednik crkvenopolitičke karijere, biskup i diplomat. Kao štićenik stričev studirao je u Bolonji, gdje je kao učenik Galeotta Marzija stekao doktorat kanonskog prava. Potom je studirao u Padovi, a s njezinim sveučilištem ostao je povezan i kasnije. Bio je titelski i velikovaradinski prepošt i biskupov (stričev) pomoćnik. Zbog urote stričeve i Janusove, ostao je dugo u kraljevskoj nemilosti. Potom dvokratni je izborni biskup srijemski (1482—1489, 1493—1498) i vesprenski (1489—1493), trajni župan Vesprena, kraljev poslanik na francuskom dvoru i kod papâ. Od 1490. ujedno je i administrator Bečke biskupije, potvrđen 1493, prešavši na područje cara Maksimilijana. Bio je kraljevski i carski veliki kancelar. Po carskom ovlaštenju sklopio je u ime Ugarskog kraljevstva savez s Poljacima protiv Turaka i Tatara (1498). Kao humanist, djelovao je u akademskom »Sodalitas litteraria Hungarorum« na ugarskom dvoru kralja Matije, potom u Beču, gdje je na Bečkom sveučilištu držao i javna predavanja iz kanonskog prava. S Konradom Pickelom Celtisom istaknut je pripadnik i predsjednik »Sodalitas litteraria Danubiana«. Potkraj života, kao poslanik kralja Vladislava II, bio je iz Beča upućen u tvrđavu Valpovo. Umro je 1499. Galeotto Marzio, istaknut humanist budimskog kruga i kraljev miljenik, posvetio mu je posebno poglavlje u svojoj knjizi *Commentarius elegans, Matthiae Corvini* (1485) kao svom nekadašnjem velikom učniku.

¹⁵ Obiteljski posjedi u Požeškoj županiji, pored Komorice i Koprivnice Požeške, bili su: Kujnik, Ciglenik i Petkovac, zatim Brodski Stupnik (Vitezi Stupnički) i Sulkovci (Vitezi Komorički). U Vukovskoj županiji: Vitezovo Šelo (Dioš, Orašje), Inakfalva (?), a 1467. sam biskup Janus kupuje (za 1500 zl. florina) kastel Ivanka sa svim pripadajućim posjedima za potrebe reprezentacije biskupijske menze (Koller, IV, str. 400—409). U Baranjskoj županiji: više posjeda s obje strane Drave, a posebno Koška, Gradišće kod Valpova (Staro Valpovo) i Marjančaci. U Križevačkoj županiji veći posjedi Viteza i Vitezića (Vitezfy, Viteszity, Vytez, Vytesych i sl.), a posebno u kotaru Toplice (Therme, danas Daruvar).

¹⁶ TÓTH, n. d. str. 69—70.

¹⁷ KOLLER, n. d. str. 4.

¹⁸ HAMM, Josip. »Die Präsenz Ungarus in Nord — Italien zur Zeit Janus Pannonius«. — »Acta Litteraria« Academiae Scientiarum Hungaricae, tomus XIV, fasc. 3—4, pp. 367—375, Budapest 1972. Hamm izvodi genezu imena: I. Johannes Vitezius + Pannonius; II. Johannes Pannonius Vitezius; III. Jahannes Pannonius; IV. Janus Pannonius (str. 375). A o imenu Janus zaključuje (str. 367—368): ime Janus kao pridjevnik Pannoniusu ne vuče podrijetlo od klasičnog Janusa; svršetak *-us* uspostavlja latinizaciju korijena Jan; talijanizirani oblik Janus ne može biti analogan mađ. obliku János, a u srednjem vijeku dolazi i u slaviziranom obliku Januš (dokaz: Januš Alapi, kipar, i Honjad Januš). Kasnije, valjda u Padovi, ime Janus postalo je *nomen proprium* našeg Pannoniusa, ali se »ime Janus u talijanskom nije davalo samo našem Janusu Pannoniusu, nego i drugima koji su se zvali Johannes, a u Ugarskoj János«. U radu iz 1976. *Hrvatsvo Matije Petra Katančića* (na osječkom simpoziju o Katančiću, neobjavljenom) pjesnika naziva Ivan Vitez ili Vitezić. No, rekao bih, »Vitezić« više ističe pripadnost mlađoj generaciji Viteza iz Križevačke županije od pjesnikove u Vukovskoj.

¹⁹ BIRNBAUM, n. d. str. 18—19, bilj. 41. Tome se protivio ukorijenjeno mišljenje po kojem je »avunculo meo« Janusov ujak, *Matris Jani fratres*. Koller (n. d., str. 4) nije vjerovao tvrdnjama Telegdijevim, Telekijevim i dr. da je Janus ipak Vitez, a Vitez Srednjanski da mu je stric (*non credo*). On upozorava na E. S. Piccolominija, koji u djelu »Historia Europae« Janusa predstavlja, u odnosu na prvog, *ejus ex Sorore nepotem*. Međutim, u elegiji »Ad Galeottum Narniensem« sam Janus ističe da mu je Galeotto zamjena umjesto svih najbližih: brata, majke, oca i — strica, *patrique* (patruus — stric). Pitanje tek valja razriješiti.

²⁰ Sam KOLLER ispravlja se u *Montiumu* (IV, str. 521): »Pisao sam da je Jan ili Ivan... rođen od oca nesigurnog imena i... da je prezivan Cesinge [Kesinac]. Sada ne tvrdim ni jedno ni drugo«. On i *de Cesinge ispravlja u, samo, Cesinge*.

²¹ BÁN, Imre. *Janus Pannonius et la tradition littéraire hongroise*. — »Acta Litteraria« Academiae Scientiarum Hungaricae, tomus XIV, fasc. 3—4, pp. 309—329, Budapest 1972.

²² BÁN, Imre. *Književnost do XIX veka. Književnost renesanse*, u suautorskoj knj.: »Istorija mađarske književnosti«, Novi Sad, Matica srpska — Forum, 1976. *Humanizam u doba Hunjadija — Jan Panonije*, str. 23—27.

²³ Hrvatska i mađarska toponomastička nomenklatura poznaje više srednjovjekovnih doturskih mjesta u nekoliko županija imenovanih izvođenjem iz prepoznatljivog slavenskog ili hrvatskog korijena i oblika ili barem samo oblika: Kes-, Kesz-, Keszi-, Kez- i obličnog nastavka -in, -inc (-inac), -inch, -inci, -incz, ili: -icz, -icze i sl., koji je mogao nastati ili poprimiti primarni ili sekundarni -en, -enc (-ench, -enk), ovisno o zahvaćenosti ikavskom ili ekavskom toponomastičkom podravskom ili podunavskom strujom. Donosi ih topohistoriografska i statističko-popisna literatura (Smičiklas, Csánki, Bössendorfer, Pavičić, Györffy i dr.), a zapisivana su, ponajčešće, mađarskom, turskom ili njemačkom ortografijom. Na primjer: Keszench, Keszenk, Keseng, Kesenk, Kesinczi, Keszi(n), Kezin i sl. U slavenskom bazenu Aradske županije mjesto Keszi (Erdöszád-) dolazi u literaturi u oblicima Keszincz i Keszéncz, a kastarum Kazinc u županiji Boršod zapisan je i u oblicima de Kazeng, de Kezinch.

²⁴ *Joannes Pannonius*, tj. János Váradi ili Giovanni Unghero (o. 1430—o. 1485), bio je taj humanist na kojega se imaju odnositi riječi M. D. Birnbaum (n. d., str. 168) o perpetuiranju »nesretne pogreške u znanosti«, kojom je velik broj priznatih znanstvenika »zamijenilo Janusa s izvjesnim Janusom Pannoniusom, koji je napisao pismo Marsiliju Ficinu i u njemu kritizirao njegovu filozofiju, nazivajući je poganskom«. Drugi *Joannes S. Pannonius*, tj. János Sylvester, (o. 1504—p. 1551) bio je taj pisac prve mađarske gramatike (*Grammatica hungaro-latina*) koju su znanstvenici rado ili nevoljko pripisivali pjesniku Janusu, pa i Koller, Kukuljević i dr., a potom se ispravili. Uz Janusa najpoznatiji Pannnius je Johannes Pannonius Sambucus (János Zsámboki), koji je i priredio i uredio izdanje njegovih pjesama. Pa i Ivan Vitez Česmički vođen je u sveučilišnim matrikulama i kao Johannes Pannonius. A o Vitezima, Viteziusima ili Vitezićima drugim, koji dolaze i pod različitim pridjevcima, a valja ih pratiti, da bi se distingviralo Janusa bez novih zamjenjivanja, dovoljno govore već objelodanjene imatrikulacije naših studenata na vanjskim sveučilištima. Npr.: VERESS, Andreas. *Matricula et acta Hugarorum in universitatibus Italiae studentium. Volumen primum, PADOVA: 1264—1864.* — Kolozsvár / Budapest 1915.